

**Олий маълумотга эга бўлган шахсларни юридик мутахассисликка қайта
тайёрлаш курси (2021 йил январь-июнь ойлари) ўзбек гуруҳи
тингловчилари учун Жиноят ҳуқуқи модулидан оралик назорат
казуслари**

1-казус

15 ёшли У. велосипедда кетаётиб, йўлни кесиб ўтаётган В.нинг бошидан мўйнали телпагини юлиб олиб қочди. Буни мотоциклда кетаётган Ф. кўриб қолиб уни ушламоқчи бўлди. У.га етиб онгли равишда мотоцикл билан уриб юборди ва ўртача оғирликда тан жароҳати етказди.

Терговчи Ф.нинг ҳаракатини ЖКнинг 105-моддаси 1-қисмини, яъни қасддан ўртача оғирликдаги шикаст етказиш деб квалификация қилди.

Ҳимоячи эса, Ф.га нисбатан ЖКнинг 39-моддасини қўллаб, жиноий жавобгар бўлмаслиги лозимлигини таъкидлади.

Терговчи ва ҳимоячининг ҳаракатларига баҳо беринг. Ижтимоий хавфли қилмиш содир этган шахсни ушлаш вақтида зарар етказишнинг шартларини таҳлил қилинг. Фикрингизни асослаб беринг.

Айни пайтда давлатимиз раҳбари Ш.М.Мирзиёев таъкидлаганидек, “Бу борадаги ишларни ташкил этишда, авваламбор, қонун лойиҳаларини пухта ва ижтимоий муносабатларни тўғридан-тўғри тартибга соладиган даражада ишлаб чиқиш, айниқса, идоравий ҳужжатларни кескин қисқартириш зарур...”¹.

Қонунлар ижросини таъминлаш масаласи ҳамон ўз ечимини топмай, бугунги жадал ва инновацион ривожланиш талабларидан ортда қолмоқда. Бунда “Асосий масала — қонунларнинг мазмун-моҳиятини халқимизга ва

---

¹. Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш — юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови. Ўзбекистон Республикасининг сайланган Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганининг 24 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузаси // <http://www.uza.uz>.

масъул ижрочиларга ўз вақтида етказиш, уларнинг ижросини тўғри ташкил этиш ҳамда қонун талабларига қатъий амал қилишни таъминлашдан иборатдир².

Ўзбекистон Республикасининг 2017 йил 7 сентябрда қабул қилинган “Ҳуқуқий ахборотни тарқатиш ва ундан фойдаланишни таъминлаш тўғрисида”ги ЎРҚ–443-сонли қонуни шунингдек ишлаб чиқиляётган ва қабул қилиниши режалаштириляётган норма ижодкорлик Концепцияси ҳам ўз мазмунига кўра юқоридаги вазифаларни ҳал этишга қаратилганлиги билан аҳамиятлидир³.

Жавоб:

Ушбу казусга жавоб ёзишдан олдин қуйидаги асосий муаммоларни аниқлаб оламиз:

Ижтимоий қилмиш содир этган шахснинг ёши ва етказилган зарар қийматига баҳо берамиз?

Ф.ни ушлаш эҳтиёт чоралари?

Онгли равишда бажарилганми ёки онгсиз равишда бажарилганми?

Тан жароҳат даражасини аниқлаш?

Жиноят субъектининг ёши:

Жиноят қонуни бўйича жавобгарликка тортиш ёшига етган шахсгина жиноятнинг субъекти деб ҳисобланади. Қонун чиқарувчи маълум бир ёшни белгилаш вақтида шахснинг ҳаётий тажрибаси, психофизиологик ва ижтимоий-руҳий ҳолатининг даражасини ҳисобга олган Ўзбекистон Республикасининг жиноят қонунида биринчи марта жиноий жавобгарликка тортилишига асос бўлиши учун субъект ёшининг тўрт даражаси белгиланган.

---

² Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш – юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови. Ўзбекистон Республикасининг сайланган Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганининг 24 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузаси // <http://www.uza.uz>.

³ Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. – 2017. – №36. 944-модда.

Жиноят кодексининг 17-моддаси 1-қисмига кўра жиноят қилгунга қадар 16 ёшга тўлган шахс жавобгарликка тортилади. Жиноят кодексида кўпчилик жиноятлар учун жавобгарлик 16 ёшдан белгиланган.

Жиноят кодекси 17-моддаси 2-қисмига кўра “13 ёшга тўлган шахслар жавобгарликни оғирлаштирадиган ҳолатларда қасддан одам ўлдирганлик (97-модда 2-қисми) учунгина жавобгарликка тортиладилар. Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси 97-моддасининг 2-қисмида белгиланган субъект ёши энг паст ёш бўлиб, Жиноят кодексидаги ягона норма ҳисобланади. Олдинги қонунларда бундай ёш чегараси белгиланмаган эди. Жиноят кодекси 17-моддаси 3-қисмига кўра жиноят содир этгунга қадар 14 ёшга тўлган шахслар қуйидаги жиноятларни содир этганлик учун жавобгар бўладилар: қасддан одам ўлдириш (97); қасддан баданга оғир шикаст етказиш (104); қасддан баданга ўртача оғир шикаст етказиш (105); кучли руҳий ҳаяжонланиш ҳолатида қасддан баданга оғир ёки ўртача оғир шикаст етказиш (106); номусга тегиш (118); жинсий эҳтиёжни зўрлик ишлатиб ғайритабиий усулда қондириш (119); одам ўғирлаш (137); босқинчилик (164); товламачилик (165); талончилик (166); ўғрилик (169); мулкни қасддан nobud қилиш ёки унга зарар етказиш (173, 2-3); озодликдан маҳрум қилиш жаъзосини ижро этиш муассасаларининг ишини издан чиқарувчи ҳаракатлар (220); озодликдан маҳрум қилиш жойларидан қочиш (222); ўқотар қурол, ўқ дорилар, портловчи моддалар ёки портлатиш қурилмаларини қонунга ҳилоф равишда эгаллаш (247); радиоактив материалларни қонунга ҳилоф равишда эгаллаш (252); темир йўл, денгиз, дарё, ҳаво транспорти воситаси ёки алоқа йўлларини яроқсиз ҳолатга келтириш (263); транспорт воситасини олиб қочиш (267) ёки психотроп моддаларни қонунга ҳилоф равишда эгаллаш (271); оғирлаштирувчи ҳолатларда безорилик (277, 2 ва 3).

Жиноят кодекси 17-моддаси 4-қисмида қуйидаги жиноятлар учун жавобгарлик ёши 18 ёш деб белгиланган: вояга етмаган ёки меҳнатга лаёқатсиз шахсларни моддий таъминлашдан бўйин товлаш (122); ота-онани моддий таъминлашдан бўйин товлаш (123); вояга етмаган шахсни ғайриижтимоий

хатти-ҳаракатларга жалб қилиш (127); фуқароларнинг мурожаатлари тўғрисидаги қонун ҳужжатларини бузиш (144); сайлов ёки референдум ташкил қилиш, уларни ўтказиш тўғрисидаги қонун ҳужжатларини бузиш (146); «ҳарбий хизматни ўташ тартибига қарши жиноятлар» бўлимидаги (279-302) жиноятлар ва бошқа жиноятлар. Шахснинг ёши туғилганлик тўғрисидаги гувоҳнома ёки паспортга қараб аниқланади. Ушбу ҳужжатлар ва ёшни аниқлайдиган далиллар бўлмаганда тугилган вақт суд-тиббиёт экспертизаси орқали аниқланади. Лекин экспертиза ҳам аниқ йил, ой ва кунни айтиб бера олмаса, эксперт комиссияси шахснинг жисмоний ва ақлий ривожланишини эътиборга олиб, муайян йилни туғилган йили деб белгилайди. Бундай ҳолда йилнинг охири куни (31 декабрь) тугилган кун деб белгиланади. Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексида биринчи марта 18 ёшга тўлмаган шахсларнинг жисмоний ва ақлий етуқлик даражаси ва руҳиятини ҳисобга олиб, вояга етмаганлар учун Жиноят кодекси Махсус қисмида алоҳида жавобгарлик белгиланди⁴.

Жиноят тамом бўлган вақт ижтимоий хавфли қилмиш бажарилган вақт деб ҳисобланади. Уни содир этган шахс ўз қилмишининг ижтимоий хавфлилиқ хусусиятини англаган ва шундай қилмишни содир этишни истаган бўлса, бундай жиноят қасддан содир этилган деб топилади. Жиноятни содир этган шахс қилмишнинг ижтимоий хавфлилигини англаган, унинг ижтимоий хавфли оқибатларини олдиндан кўра билган ва уларнинг юз беришини истаган бўлса, у тўғри қасд билан содир этилган ҳисобланади.

Ижтимоий хавфли қилмиш содир этган шахсни ҳокимият органларига топшириш мақсадида ушлаш вақтида унга зарар етказиш, агар уни ушлаш учун зарур бўлган чораларнинг чегарасидан четга чиқилмаган бўлса, жиноят деб топилмайди.

Ижтимоий хавфлилиқ – жиноятнинг объектив хусусиятини белгилаб, у жиноий ҳуқуқий муҳофаза объектларига зарар келтирувчи ёки ҳақиқий зарар

---

⁴ Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексига шарҳ.

етказиш хавфини туғдирувчи қилмишларнигина жиноят тоифасига киритишни ифодалайди.

Ижтимоий хавфлилик шундай мезонки, унинг ёрдамида жиноятларни жиноий бўлмаган ҳуқуқбузарликлардан ва кам аҳамиятли қилмишлардан фарқлай олиш имконини берувчи жиноятнинг муҳим таркиби ҳисобланади. Қонун чиқарувчи ҳуқуқбузарликларни жиноий, маъмурий, интизомий ёки фуқаровий-ҳуқуқий даъволи ишларга ажратади.

Шуни алоҳида таъкидлаш жоизки, ижтимоий хавфлилик мезони бу нафақат Жиноят қонуни билан қўриқланадиган ижтимоий муносабатларига зарар етказиш қобилияти, балки қилмишнинг хусусияти ва унинг ижтимоий хавфлилик даражаси ҳамдир.

Ижтимоий хавфлилик характери Жиноят қонуни тизимида ўз ифодасини топган бўлиб, у асосий қадрият ҳисобланувчи шахснинг ҳаёти ва соғлиғи, ҳуқуқ ва эркинликларини белгилаб берувчи қодалардан келиб чиқади.

Масалан, қилмишнинг кам аҳамиятлилиги (Жиноят кодекси 36-модда) Жиноят кодексида назарда тутилган қилмишнинг белгилари расман мавжуд бўлсада, аслида ҳеч қандай ижтимоий хавфли хусусиятни акс эттирмайди.

Қилмишни кам аҳамиятлилиги жиноят ҳуқуқида қуйидаги икки белги орқали намоён бўлади:

- **жиноят белгиларининг формал жиҳатидан мавжудлиги;**
- **шахс, жамият ва давлат манфаатларига зарар етказилмаслиги ёки зарар етказиш хавфини келтириб чиқармаслиги;**

Суд-тергов амалиётида қилмишнинг кам аҳамиятлилиги масаласи кўрилаётганда зарарли оқибат ҳақиқатан келиб чиққанлиги, қилмишни содир этиш усули, айб шакли, мотив ва мақсадига эътибор қаратиш лозим. Агар содир этилган қилмиш кам аҳамиятлилик белгисига эга бўлса, жиноят иши кўзгатилиши мумкин эмас, кўзгатилган жиноят иши эса жиноят таркиби

мавжуд эмаслиги туфайли тугатилиши керак. Бир қатор ҳолатлар жумладан, чин кўнгилдан пушаймон бўлиш, етказилган зарарни ихтиёрий равишда қоплаш, айбдорнинг ҳаётий фаолияти каби ҳолатлар қилмишни кам аҳамиятли деб топиш учун асос бўлолмайди⁵.

Анча миқдордаги зарар -- базавий ҳисоблаш миқдорининг юз бараваридан уч юз бараваригача

Қилмиш -- ҳаракат ёки ҳаракатсизлик.

Ҳаракат -- шахснинг ижтимоий хавфли, онгли ва фаол ҳуқ-атвори.

Ҳаракатсизлик -- шахснинг норматив ҳужжатларда бажариши шарт қилиб белгиланган муайян ҳаракатларни бажармасликда ифодаланган ижтимоий хавфли, онгли ва суст ҳуқ-атвори.

166 - м о д д а. Талончилик, яъни ўзганинг мулкани очикдан-очик талон-торож қилиш.

Талончиликнинг ижтимоий хавфлилиги шундан иборатки, бунда мулкка тажовуз очик ва жинойтчининг ўта сурбетлиги, шу билан бирга ўрнатилган тартибни, ҳуқуқий ва ахлоқий қоидаларни ва жамият қадриятларини менсимаслик билан амалга оширилади. Шу билан айбдорнинг бундай ҳаракатлари у жазосиз қолишига ишонишидан далолат беради.

Талончиликнинг объекти ўзининг ижтимоий-иқтисодий мазмуни бўйича ўзганинг мулкани талон-торож қилиш жинойтлари билан тўлалигича мос келади. Аммо, қонучиликда белгила-нишича, талончилик ҳаёт ва соғлиқ учун хавфли бўлмаган зўрлик билан ёки шундай зўрликни ишлатиш билан кўрқитиш ёрдамида амалга оширилиши мумкин бўлиб, алоҳида жинойт-ҳуқуқий муҳофаза ҳолларда факультатив объект жабрланувчининг соғлиғи ва дахлсизлиги ҳам бўлиши мумкин.

Объектив томондан талончилик ўзганинг мулкани ошкора талон-торож

---

⁵ Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексига шарх.

қилишда ифодаланади. Мулкий бойликнинг ошқора, очик-ойдин, атрофдагиларга нисбатан сурбетларча қўлга киритишнинг бу усули талончиликнинг фарқловчи белгисидир. У қилмишга, шунингдек, унинг субъектига аксилижтимоий тавсиф беради. Ғайриижтимоийлик шундан иборатки, бунда айбдор жамиятда мулкчиликка нисбатан шаклланган қарашларни қўрслик билан бузади ва менсимаслигини қўрсатади, ўз ҳаракатларида жисмоний ва рухий зўрликни ишлатади, атрофдагиларнинг қўз ўнгида жинойят қонунининг императив талабларини ошқора менсимайди. Бу эса содир этилаётган ноқонуний қилмиш хавфлилигини кескин оширади.

Айбдор, жабрланувчи ва бошқаларнинг қўзи олдида ўзганинг мулкани эгаллаб олаётганлигини ва улар унинг ҳаракатининг жинойий хусусиятини тушунганлигини англаганда, ошқора равишда ўзганинг мулкани эгаллаб олишнинг ҳуқуққа ҳилоф усули деб топилиши лозим. Ошқора талон-торож қилиш жабрланувчи, мулки ихтиёрида ёхуд муҳофазасида бўлган шахсларнинг ёки ўзгаларнинг қўзи олдида талончилик содир этаётган шахс ўз ҳаракатларини улар тушунаётганлигини англайди лекин бу вазиятга эътибор бермайди.

Қилмишни ошқора талончилик деб квалификация қилиш учун иккита ўзаро боғлиқ бўлган мезонни: объектив ва субъектив мезонни инобатга олиш зарур.

Объектив мезон шундан иборатки, бунда ўзганинг мулкани талон-торож қилиш мулкдор ёки жинойтнинг бошқа гувоҳлари-нинг қўз ўнгида содир этилаётганлигини ва улар уни олиш жа-раёнини айнан жинойят сифатида англашларидан иборат.

Субъектив мезон нафақат мулкдор ва жинойтнинг бошқа гувоҳлари қилмишни жинойят сифатида англаётганликларидан, балки айбдор ҳам ўзининг ҳаракатлари бошқалар томонидан айнан жинойят сифатида тушунилаётганлигини англашидан иборат, лекин айбдор ушбу шахсларнинг вазиятга муносабатини инобатга олмайди. Ушбу икки мезоннинг мавжуд бўлиши субъект-нинг ҳаракатларида ўғирлик эмас, балки айнан талончиликнинг

белгилари борлиги ҳақида хулоса чиқаришга имкон беради. Албатта, жиноят воқеаларининг ушбу объектив ва субъектив ҳолат-лари жиноят-процессуал қонунчилигига мувофиқ терговда ва судда исботланиши лозим.

Шу билан бирга, қилмишни талончилик сифатида квалификация қилиш учун субъектив мезонга катта аҳамият бериш зарур. Яъни, қилмишни талончилик деб топиш учун очик ҳаракат қилаётганлигига айбдорнинг ўзи амин бўлиши асос бўлиши керак. Шунинг учун, агар айбдор қасдининг қандай йўналишда эканлиги исботланса, у талончилик учун жавобгарликка тортилиши керак, бунда атрофдагиларнинг айбдорнинг ушбу ҳаракатлари жиноят эканлигини тушунмаётганлигининг аҳамияти йўқ. Агар айбдор талон-торож вақтида ўз ҳаракатларига ҳуқуққа хилоф бўлмаган хусусият бахш этмоқчи бўлган бўлса, унинг қилмиши талончилик эмас, ўғриликни ҳосил этади. Масалан, агар айбдор ўзини қаттиқ мастлик ҳолатида бўлган шахс-нинг таниши сифатида тутса ва унинг чўнтагидан ҳамёнини олиб, уни мастнинг яқинларига бериб қўймоқчи эканлигини кўрсатмоқчи бўлса, унинг қилмиши ўғрилик деб квалификация қилиниши лозим.

Шуни таъкидлаш керакки, агар айбдор ўз ҳаракатларини яширин талон-торож қилиб бошлаган бўлса-ю, аммо жиноят жойида фош этилиб, ошкора ҳаракатларга ўтса, содир этилган қилмиш талончилик сифатида қабул қилиниши керак. Ўғирликнинг талончиликка ўсиб ўтиши мулкнинг бутунлай эгалланиб олингунича содир бўлиши мумкин.

“Ўзганинг мулкни яширин равишда талон-торож қилиш билан бошланган, лекин жабрланувчи ёки бошқа шахслар томонидан сезиб қолинганига қарамасдан айбдор томонидан мулкка эгалик қилиш мақсадида уларнинг ҳаёти ва соғлиғи учун хавфли бўлмаган зўрлик ишлатиб ёхуд шундай зўрлик ишлатиш билан қўрқитиб қилинган ҳаракатлар талончилик деб... квалификация қилинади”.

Бироқ айбдор жинояти учинчи шахсларга маълум бўлганлигидан ва у қўлга тушиб қолишдан қўрқиб, талон-торож қилинган мулкни ташлаб, ҳодиса

жойидан қочиб яширинишга ҳаракат қилса, унинг қилмиши ўзганинг мулкини ўғирлашга суиқасд қилиш белгилари доирасидан четга чиқмайди.

Жиноят ўзгалар мулкини талончилик билан эгаллаган ва айбдор бу мулкдан ўз хоҳишича фойдаланиш ёки уни ишлатиш имкониятига эга бўлган вақтдан бошлаб тугалланган ҳисобланади. Амалга ошмаган ошкора талончилик талончиликка суиқасд қилиш сифатида квалификация қилиниши керак⁶.

Субъектив томондан талончилик тўғри қасд ва ғаразли мотивлар билан содир этилади. Айбдор ўз ҳаракатларининг учинчи шахслар томонидан кузатилаётганлигини англайди, лекин шунга қарамай у жиноят содир этади. Бунда ўзганинг мулкини талон-торож қилиш, албатта, фойда олиш мақсадида содир этилади. Шунинг учун безорилик ниятида содир этилган мулкни нобуд қилишга қаратилган ёки уни вақтинчалик ишлатишга қаратилган ошкора қилмишлар талончилик жинояти таркибини ташкил этмайди. Ишнинг ҳолатларидан келиб чиқиб, бундай қилмишлар ЖК 173, 229, 277-моддалари бўйича квалификация қилиниши лозим.

14 ёшга тўлган ҳар қандай ақли расо шахс жиноят субъекти бўлади.

ЖК 166-моддаси 2-қисмида талончиликнинг қуйидаги квалификация қилиш белгилари ўз аксини топган:

- а) ҳаёт ёки соғлиқ учун хавфли бўлмаган зўрлик ишлатиб ёхуд шундай зўрлик ишлатиш билан қўрқитиб;
- б) анча миқдорда;
- в) бир гуруҳ шахслар томонидан олдиндан тил бириктириб, содир этилган талончилик.

---

⁶ Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексига шарх.

Ҳаёт ёки соғлиқ учун хавfli бўлмаган зўрлик ишлатиш ёки шундай зўрлик ишлатиш билан кўрқитиш талончилик жиноятининг ўзига хос квалификация қилиш белгиси ҳисобланади.

Талончиликнинг квалификация қилиш белгисини ажратишда қонун чиқарувчи айбдор қилмишларининг ижтимоий хавfliли-гидан келиб чиқади. Зўрлик ишлатилиши факти талончиликнинг юридик моҳиятини ўзгартиради. Бундай вазиятларда мулкчилик муносабатларидан ташқари, фуқароларнинг соғлиғига зарар етказиш хавфи ҳам мавжуд бўлади.

Квалификация қилинган талончилик жабрланувчига фақатгина инсон ҳаёти ёки соғлиғи учун зарар етказмайдиган жисмоний зўрлик ишлатиш билан бирлаштирилиши мумкин. Талончиликда ишлатилган зўрликни кўрсатар экан, қонун мулкни ошқора талон-торож қилиш билан бирга келган ва жабрланувчига шикаст етказишда ифодаланган, кетидан жисмоний оғриқ ёки соғлиқнинг қисқа муддатга ёмонлашуви юз бермаган ҳолда баданга енгил шикаст етказишни келтириб чиқарган жисмоний ёки руҳий зўрликни назарда тутлади.

Талончилик вақтида қўлланиладиган зўрлик (таҳдид) жисмоний ёки руҳий бўлиши мумкин.

Талончиликдаги жисмоний зўрлик алоҳида зарба, 6 кундан кўп муддат давом этмайдиган лат ейиш, тирналиш, шилиниш, унча катта бўлмаган ғурра тарзида, шунингдек, қўлни қайириш, самбо, каратэ ва бошқа яккакурашларнинг оғриқли усулларини қўллаш бўлиши мумкин. Суд-тергов амалиётида зўрлик ишлатиб талончилик содир этишни ва мулкни ошқора талон-торож қилиш пайтида жабрланувчини чалиб йиқитиш, аёл кишининг қулоғидан зиракларни узиб олиш кабилар кетма-кетлиги бўйича квалификация қилинади.

Ҳаёт ёки соғлиқ учун хавfli бўлмаган жисмоний зўрлик тушунчасига, шунингдек, жабрланувчининг мулкни талон-торож қилишга қаршилик кўрсатишини бартараф этиш мақсадида унинг эркинлигини чеклаш ҳам киради. Бундан ташқари, жабрланувчини хушсизлик ҳолатига келтирувчи,

аммо унинг ҳаёти ёки соғлиғига зарар бўлмайдиган инъекциялар қилиниши ҳам жисмоний зўрлик деб топилиши мумкин.

Руҳий зўрлик деб, жабрланувчининг ҳаёти ва соғлиғи учун хавфли бўлмаган зўрликни ишлатиш билан қўрқитишга ай-тилади. Зўрлик ишлатиб содир этилган талончиликнинг белгиси сифатидаги қўрқитиш, биринчидан, предметли бўлиши керак, яъни айбдор жабрланувчига қандайдир зарар етказиш билан эмас, балки аниқ жисмоний зўрлик ишлатиш билан қўрқитади.

Иккинчидан, қўрқитиш реал бўлиши керак. Бу унинг объектив борликда мавжудлигини билдиради. Учинчидан, у амалда бўлиши керак – жабрланувчи ёки бошқа шахсларга дарҳол ишлатилиши хавфини туғдириши керак. Зўрликни дарҳол эмас, балки келажакда ишлатишдан иборат бўлган қўрқитиш талончиликнинг эмас, балки товламачиликнинг белгиси ҳисобланади.

Шуни таъкидлаш керакки, одам ўлдириш билан қўрқитиш ЖК 166-моддаси 2-қисмининг “а” банди билан қамраб олинмайди ва бошқа оғирлаштирувчи ҳолатлар мавжуд бўлмаганда ЖК 164-моддаси 1-қисми бўйича квалификация қилинади. Агар мулкка эгалик қилиш жараёнида зўрлик ишлатиш таҳдиди амалга оширилса, у ҳолда содир этилган қилмишни етказилган тан жароҳатининг оғирлиги даражасига қараб талончилик ёки босқинчилик сифатида квалификация қилиш даркор.

Талончиликдаги зўрлик (жисмоний ёки руҳий) мулк ихтиёрида, тасарруфида ёки қўриқловида бўлган шахсга нисбатан, шунингдек, ўзганинг мулкига очикдан-очик эгалик қилишга қаршилик қилувчи шахсларга нисбатан ҳам қарши йўналтирилган бўлиши мумкин.

Жиноят-ҳукукий маънода руҳий ёки жисмоний зўрлик талончиликни содир этишда икки хил кўринишда намоён бўлади: 1) мулкни ошкора эгаллаш воситаси сифатида; 2) эгаллаб олинган мулкни ушлаб қолиш воситаси сифатида. Шунинг учун айбдор томонидан ўғирлик жинояти тугалланганидан сўнг ушлаб қолинмаслик воситаси сифатида ишлатилган зўрлик бўлса, бундай

ҳаракат талончилик ёки босқинчилик деб қаралмайди. Зўрлик ишлатишнинг хусусияти ва келиб чиққан оқибатларга қараб қилмишни ўғирлик деб, бошқа жиноятларнинг белгилари бўлганда жиноятлар мажмуи бўйича квалификация қилиш керак⁷.

Талончиликда ишлатиладиган зўрлик мулкни ошкора талон-торож қилишни енгиллаштирувчи восита ҳисобланади.

ЖК 166-моддаси 2-қисмида белгиланган квалификация қилиш белгилари босқинчилик жинояти таркибида ўрганилган эди ва шарҳланаётган жиноятда ишлатилиши бўйича ҳеч қандай ўзига хос хусусиятларга эга эмас.

ЖК 166-моддаси 3-қисмида саналиб ўтилган квалификация қилиш белгилари айбдорнинг хавфлироқ талончилик содир этишидан далолат беради. Булар:

- а) такроран ёки хавфли рецидивист томонидан;
- б) уй-жойга, омборхона ёки бошқа хонага ғайриқонуний равишда кириб;
- в) кўп миқдорда содир этилган талончилик.

ЖК 166-моддаси 4-қисмида нисбатан оғирроқ квалификация қилиш белгилари саналган бўлиб, улар қуйидагилардан иборат:

- а) жуда кўп миқдорда;
- б) ўта хавфли рецидивист томонидан;
- в) уюшган гуруҳ томонидан ёки унинг манфаатларини кўзлаб содир этилган талончилик.

Ушбу жазони оғирлаштирувчи барча ҳолатлар босқинчилик жиноятида таҳлил этилган эди.

---

⁷ Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексига шарҳ.

Шуни таъкидлаш керакки, агар талончилик ЖК 166-моддаси бир неча қисмида назарда тутилган оғирлаштирувчи ҳолатларда содир этилган бўлса, айбдорнинг қилмиши жиноятларнинг реал жами мавжуд бўлмаган тақдирда, ЖК 166-моддасининг оғирроқ жазо кўрсатилган қисми бўйича квалификация қилиниши лозим. Бунда ҳукмнинг баён қисмида талончиликнинг барча квалификация қилиш белгилари кўрсатилиши керак.

Суд-тергов амалиётида қилмишнинг кам аҳамиятлилиги масаласи кўрилаётганда зарарли оқибат ҳақиқатан келиб чиққанлиги, қилмишни содир этиш усули, айб шакли, мотив ва мақсадига эътибор қаратиш лозим. Агар содир этилган қилмиш кам аҳамиятlilik белгисига эга бўлса, жиноят иши кўзғатилиши мумкин эмас, кўзғатилган жиноят иши эса жиноят таркиби мавжуд эмаслиги туфайли тугатилиши керак. Бир қатор ҳолатлар жумладан, чин кўнгилдан пушаймон бўлиш, етказилган зарарни ихтиёрий равишда қоплаш, айбдорнинг ҳаётий фаолияти каби ҳолатлар қилмишни кам аҳамиятли деб топиш учун асос бўлолмайди.

39-модда. Ижтимоий хавфли қилмиш содир этган шахсни ушлаш вақтида зарар етказиш

Ижтимоий хавфли қилмиш содир этган шахсни ҳокимият органларига топшириш мақсадида ушлаш вақтида унга зарар етказиш, агар уни ушлаш учун зарур бўлган чораларнинг чегарасидан четга чиқилмаган бўлса, жиноят деб топилмайди.

Ушлаш воситалари ва усуллари, қилмишнинг ҳамда уни содир этган шахснинг хавфlilik даражасига, шунингдек ушлаш шароитига бутунлай мос келмайдиган, ушлаш зарурати тақозо этмаган ҳолда ушланаётган шахсга қасддан зарар етказиш ушлаш чоралари чегарасидан четга чиқиш деб топилади.

Ижтимоий хавфли қилмишни содир этган шахсни ушлаш вақтида унга етказилган зарарнинг қонунийлигини баҳолашда, қилмишни содир этган

шахснинг ушланишдан қочиш мақсадида қилган ҳаракатлари, ушловчининг кучи ва имкониятлари, руҳий ҳолати ва ушлаш билан боғлиқ бўлган бошқа ҳолатлар ҳисобга олинади.

Махсус ваколатли шахслар билан бир қаторда жабрланувчи ва бошқа фуқаролар ҳам ижтимоий хавфли қилмишни содир этган шахсни ушлаш ҳуқуқига эгадирлар.

Ижтимоий хавфли қилмиш содир этган шахсни ушлаш одил судловнинг амалга оширилишини таъминлаш, шахснинг жиноий фаолият билан шуғулланишига барҳам бериш унинг қочиб кетиши, даллиларни яшириши ёки йўқ қилиб юборилишининг олдини олиш мақсадида амалга оширилади.

Ижтимоий хавфли қилмиш содир этган шахсни ушлаш Жиноят кодекси олдида қўйилган мақсад ва вазифаларни амалга оширишда муҳим аҳамият касб этади. Айнан шу сабабли, жиноят қонун тўғрисидаги қонун ҳужжатлари мазкур институтни, гарчи у ижтимоий хавфли қилмиш содир этган шахснинг ҳуқуқ ва манфаатларига маълум бир даражада зарар етказилган тақдирда ҳам, ижтимоий фойдали деб ҳисоблайди. Бундай ҳолларда, ушлаш четдан қараганда жиноятдан ҳеч қандай фарқи йўқдек туюлади, бироқ аслида у жиноят эмасдир. Шу сабабли, ушловчи шахснинг ҳаракатларига тўғри баҳо, бериш уларни жиноий ҳаракатларидан чеклаш учун Жиноят кодексининг шарҳ қилинаётган моддасида бириктирилган зарар етказишнинг қонунийлиги шарт ва талаблари ҳамда ушловчининг ҳаракатлар ўртасида мувофиқлик бўлиши талаб этилади.

Ижтимоий хавфли қилмиш содир этган шахсни ушлаш вақтида зарар етказишнинг ҳуқуқийлиги шартлари – бир томондан, ушлаш ҳуқуқининг амалга оширилишини, иккинчи томондан, ғайриконуний қилмишларни бартараф этилишини кафолатлайди. Бундай шартлар икки институтга: ушлашга ва ушлаш вақтида етказилган зарарга тегишлидир.

Ушлаш ҳуқуқини амалга ошириш учун асос сифатида тан олишга содир этилган жиноятнинг ижтимоий хавфлилик даражаси аҳамиятга эга эмас. Айни пайтда, содир этилган ҳаракатнинг ижтимоий хавфлилик даражаси ушбу шахсни ҳокимият органларига келтириш заруратига, унга зарар етказишга тегишли ушлаш усули ва имкониятларни ишга солишга таъсир қилади.

Шуни айтиш лозимки, ижтимоий хавфли ҳисобланмаган маъмурий ҳуқуқбузарлик ёки интизомий қилмиш содир этган шахсни ушлаш вақтида зарар етказишга йўл қўйилмайди. “Фараз” қилинган қасднинг мавжудлиги, жиноий жавобгарликни истисно қилади, шунингдек, ушлашга бўлган ҳуқуқни ҳам инкор этади.

Ушлаш жиноий – процессуал хусусиятга ҳам эга бўлиб, шахсни ижтимоий хавфли қилмиш содир этган, деб топишнинг асослари қуйидагиларда намоён бўлади:

- шахснинг жиноят устида ёки бевосита уни содир этишидан кейин қўлга тушганлиги;
- жиноят шохидлари, шу жумладан, жабрланувчилар томонидан жиноят содир этган шахс тариқасида тўғридан – тўғри кўрсатилганлиги;
- унинг ўзида ёки кийимида, ёнида ёки уйида содир этилган жиноятнинг яққол излари топилганлиги;
- шахсни жиноят содир этишда гумон қилиш учун асос бўладиган маълумотларнинг мавжудлиги, унинг қочмоқчи бўлганлиги ёки доимий яшаш жойининг йўқлиги ёхуд шахсининг аниқланмаганлиги ҳисобланади;

Ижтимоий хавфли қилмишни содир этган шахсни ушлашнинг ҳуқуқийлигининг мустақил шартларидан бири белгиланган услуб ва воситаларни қўллашдир.

Ушлаш услуби деганда, ижтимоий хавфли қилмиш содир этган шахсни ушлаш мақсадида унга таъсир этишнинг турли хил тактик усуллари (масалан,

жисмоний ёки руҳий зўрлик ишлатиб, алдаш ёки ишонтириш йўли билан) тушунилса, ушлаш воситалари эса ушлаш жараёнида ишлатиладиган турли хил куроллар, предметлар, ва техник анжомлар йиғиндисидан (қўл кишани, ўк отар курол, арқон ва ҳоказолар) иборатдир.

У ёки бу усул ёки воситалардан фойдаланиш шакли ва даражаси - аниқ ҳолларда ижтимоий хавфлилик даражаси, шахснинг ижтимоий хавфлилиги, ҳамда ушлашдаги вазият ва шарт – шароитлар билан боғлиқ бўлади.

Юқоридаги мезонларга тўғри келмайдиган усул ва воситалардан фойдаланган ҳолда ушлаш ғайриқонуний деб, қаршилиқ кўрсатувчи шахснинг қилмиши эса жиноий эмас, деб баҳоланиши мумкин. Бу ҳолат эса унга зарар етказишга асос деб ҳисобланиши керак эмас. Шу сабаб, агар шахс жабрланувчини ҳақорат қилса ва бунда у шахсни ушлаш учун махсус воситалар (тўқмоқ, кўзни вақтинча кўр қиладиган газ ва бошқалар) ни ишга солса, бу албатта, ушланган шахснинг шахси, у содир этган қилмишнинг оғирлигига, айниқса, қўлга олиш ҳолатига номутаносибдир. Шу сабабли, ушланган шахс бу ҳолатда қаршилиқ кўрсатишга қонун бўйича ҳақлидир.

Ижтимоий хавfli қилмиш содир этган шахснинг эркинлигини қисқа муддатга чеклаш тарзидаги ушлаб туриш шахсни ҳокимият органларига топшириш мақсадида амалга оширилганида қонуний ҳисобланади, бошқа мақсад кўзланган тақдирда шахснинг бундай қилмиши жиноят деб топилади.

Ижтимоий хавfli қилмиш содир этган шахсни ушлаш вақтида зарар етказишнинг қонунийлик даражасини белгиловчи бирламчи шартлардан бири ижтимоий фойдалилиги. Ижтимоий фойдалилик тушунчаси ижтимоий хавfli қилмиш содир этган шахсни ушлаш зарурати билан бирга шахсни ҳокимият органларига топшириш мақсадида зарар етказиш ҳолатини ҳам ўз ичига олади.

Жиноят содир этган шахсни ушлаш вақтида ўч олиш мақсадида унга зарар етказган бўлса, бундай ҳолларда ушлаб берган шахс етказган зарари учун умумий асосларда жавобгарликка тортилади.

Шахсни ушлаш мақсадида аниқлаш учун конкрет иш бўйича барча ҳолатларни, хусусан, ушлашни амалга оширган шахс фаолиятининг мотивлари, ушлашда танланган усул ва воситалар, шарт-шароит, етказилган зарарнинг характери ва оғирлик даражаси, шунингдек, қасднинг йўналтирилганлигини ифодаловчи бошқа ҳолатлар таҳлил қилиниши керак.

Ижтимоий хавфли қилмиш содир этган шахсни ушлашга қаратилган чора-тадбирлар қилмиш ва шахснинг ижтимоий хавфлилиқ даражасига мос келиши керак. Айбдор ва ушлаган шахснинг ҳаракатларида тенглик бўлмаган бўлса, ушлаш чоралари чегарасидан четга чиқиш ҳолати мавжуд бўлади. Зарурий чоралар чегарасидан четга чиқиш, деб топиш учун жинойтчини ушлаган шахс етказган зарар ва жинойтчи томонидан етказилган зарарларнинг тенг эмаслиги шарт, лекин бу тенгсизлик жинойтчини ушлаган шахс учун етарлича аниқ ва равшан бўлган бўлиши лозим. Ушлаш чоралари чегарасидан четга чиқиш оқибатида етказилган зарар нафақат очик ва равшан, балки ушлаш заруриятининг оқибатида вужудга келган бўлиши зарур. Айни пайтда, худди шундай ҳолатда шахс қаттиқ қаршилиқ кўрсатса ва қонун томонидан ҳимояланадиган ҳуқуқ ва эркинликларга зарар етказиш хавфини туғдирса, бу ҳолда етказиладиган зарар рухсат этилган чегарадан четга чиқмаслиги лозимдир. Бироқ, ушланишдан қочиш мақсадида ижтимоий хавфли қилмиш содир этган шахс ушловчига ҳужум қилса, бу ҳолда у рухсат берилган чегарадан четга чиқувчи зарарни етказишга ҳақлидир. Лекин бу ҳолат шарҳланаётган модда қоидалари эмас, балки зарурий ўз-ўзини ҳимоя қилиш қоидалари асосида таҳлил этилади.

Шуни эътиборга олиш лозимки, ижтимоий хавфли қилмиш содир этган шахсни ушлашда етказиладиган зарарнинг мутаносиблиги ушбу зарар жинойтчи етказган зарардан ошиб кетмаслигини талаб этмайди. Ушлаш вақтида етказиладиган зарар шахс ижтимоий хавфли қилмиш содир этиш натижасида етказган зарардан кам, унга тенг ёки ундан ошган бўлиши мумкин. Фақат шуни белгилаш лозимки, етказиладиган зарар ижтимоий хавфли

қилмиш етказиши мумкин бўлган ва конкрет етказган зарарларга номутаносиб бўлмаслиги лозим, яъни шахсни ушлаш учун зарур бўлган чоралар белгиланган чегаралардан четга чиқмаган бўлиши зарур.

Ижтимоий хавфли қилмиш содир этган шахсни ушлаш вақтида етказилган зарарнинг қонунийлигини белгиловчи алоҳида шарт сифатида ушлаш чораларини қўллашда чегарадан чиқиб кетмаслик. Ушлаш чоралари чегарасидан четга чиқиш деганда ушлаш воситалари ва усуллари, қилмиш ва уни содир этган шахснинг ижтимоий хавфлилиқ даражасига, шунингдек, ушлаш шароитига бутунлай мос келмайдиган ва натижада ушланаётган шахсга қасддан зарар етказилишини тушуниш лозим. Ижтимоий хавфли қилмишни содир этган шахсни ушлаш чораларидан четга чиқиш – зарар етказишнинг мажбурийлиги ва нисбатан тенглик белгиларидан ташқари юқорида санаб ўтилган бошқа шартлар мавжуд бўлгандагина ҳуқуқий ҳисобланади. Албатта, кўп ҳолларда жиноятчини ушлаш вақтида унга маълум бир зарар етказилиши мумкин.

Жиноятчини ушлаб бериш ҳуқуқи жиноятчиликка қарши курашишнинг фойдали воситалардан биридир. Ижтимоий хавфли қилмиш содир этган шахсни ушлаш ҳуқуқига ёши, ижтимоий келиб чиқиши, жинси ва мансабидан қатъи назар ҳар қандай жисмоний шахс эгадир. Айни пайтда, алоҳида бир гуруҳ шахсларга, яъни қонун томонидан махсус вакил этиб тайинланган шахсларга ижтимоий хавфли қилмиш содир этган шахсни ушлаш уларнинг касб ёки хизмат бурчлари ҳисобланиб, улар ижтимоий хавфли қилмиш содир этган шахсни ушлашдан чекинишлари мумкин эмас. Бу гуруҳдаги шахсларга милиция, МХХ, прокуратура ва бошқа орган хизматчилари, яъни хавфсизлик ва жамоат тартибини сақлашга масъул шахслар киради. Махсус ваколатли шахслар билан бир қаторда жабрланувчи ва бошқа фуқаролар ҳам ижтимоий хавфли қилмишни содир этган шахсни ушлаш ҳуқуқига эгадирлар. Агар ҳар бир фуқаро жиноят содир қилган шахсларни ушлаб бериш ҳуқуқидан фаол

фойдалансалар, ҳуқуққа хилоф қилмишларга кўз юмиб турмасалар, жиноятчиликка қарши курашиш самарадорлиги ошади.

Тергов ва суд амалиётида у ёки бу қилмишни зарурий мудофаа, охирги зарурат ёки ижтимоий хавфли қилмиш содир этган шахсни ушлаш вақтида зарар етказиш, деб топишда уларни содир этилиш белгиларига кўра, фарқлаш масаласида айрим қийинчиликлар мавжуд. Шу билан бирга, қилмишни тўғри квалификация қила олиш - биринчидан, жиноий жавобгарликка тортилувчи шахснинг ҳуқуқий мақомини белгилаш; иккинчидан, Жиноят кодекси олдида турган вазифаларни бажарилишини таъминлаш; учинчидан, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг обрў-эътибори ва нуфузини кўтариш учун муҳимдир. Шу сабабли тергов ва суд органлари ижтимоий хавфли қилмиш содир этган шахсни ушлаш вақтида зарар етказиш институтини зарурий мудофаа ва охирги заруратдан фарқлашда қуйидагиларга эътибор беришлари лозим:

- ушлашга бўлган ҳуқуқ ижтимоий хавфли қилмиш содир этилиши билан вужудга келса, зарурий мудофаа мудофааланувчи шахсга қарши йўналтирилган тажовуз содир этилиши билан, охирги заруратга бўлган ҳуқуқ эса нафақат шахсдан, балки хоҳлаган манбадан келиб чиқувчи хавфнинг пайдо бўлиши натижасида юзага келади;
- ижтимоий хавфли қилмиш содир этган шахсни ушлаш бўйича ташаббус барча ҳолларда бундай ҳуқуққа эга бўлган шахслар томонидан амалга оширилади, зарурий мудофаа ва охирги заруратда эса шахс бундай шароитга кириб қолиши туфайли мажбур бўлади;
- ижтимоий хавфли қилмиш содир этган шахсни ушлаш ҳуқуқи бундай қилмиш содир этилиши билан вужудга келади ва амалга оширилади, зарурий мудофаа ва охирги зарурат эса тажовуз ёки хавфнинг амалга оширилиши факти билан шартланган бўлади;

· ижтимоий хавfli қилмишни содир этган шахсни ушлашдан асосий мақсад – бундай шахсни ҳокимият органларига топшириш бўлса, зарурий мудофаа ва охири заруратда эса тажовузчини енгиш ва хавfliни баратараф этиш ҳисобланади.

Баданга ўртача оғир шикаст етказиш ЖК 104-моддасида назарда тутилган жиноятдан шуниси билан фарқ қила-дики, у содир бўлган пайтда ҳаёт учун хавfli бўлмайди ва одат-дагидек кечганида инсоннинг ўлимига олиб келмайди. Бундан ташқари, мазкур жиноят баданга оғир шикаст етказишга хос бўлган бошқа оқибатларни келтириб чиқармайди.

105 - м о д д а. Баданга ўртача оғир шикаст етказишнинг белгилари қуйидагилар:

- “ соғлиқнинг камида йигирма бир кун, бироқ тўрт ойдан кўп бўлмаган даврга ёмонлашуви;
- “ умумий меҳнат қобилиятининг ўн фоиздан ўттиз уч фоизгача йўқолиши.

Содир этилаётган пайтда ҳаёт учун хавfli бўлмаган ва ушбу Кодекснинг 104-моддасида назарда тутилган оқибатларга олиб келмаган, лекин соғлиқнинг узоқ вақт, яъни камида йигирма бир кун, аммо тўрт ойдан кўп бўлмаган даврга ёмонлашувига ёки умумий меҳнат қобилиятининг ўн фоиздан ўттиз уч фоизгача йўқолишига сабаб бўлган қасддан баданга ўртача оғир шикаст етказиш;

Қасддан баданга ўртача оғир шикаст етказиш:

- а) икки ёки ундан ортиқ шахсга нисбатан;
- б) ҳомиладорлиги айбдорга аён бўлган аёлга нисбатан;
- в) ўз хизмат ёки фуқаролик бурчини бажариши муносабати билан шахсга ёки унинг яқин қариндошларига нисбатан;
- г) ўта шафқатсизлик билан;

- д) оммавий тартибсизликлар жараёнида;
- е) тамагирлик ниятида;
- ж) миллатлараро ёки ирқий адоват замирида;
- и) бир гуруҳ шахслар ёки шу гуруҳ манфаатларини кўзлаб;
- к) такроран, хавфли рецидивист ёки илгари ушбу кодекснинг 104-моддасида назарда тутилган қасддан баданга оғир шикаст етказиш жиноятини содир этган ёхуд ушбу Кодекснинг 97-моддасида назарда тутилган қасддан одам ўлдириш жиноятини со-дир этган шахс томонидан;
- л) ўта хавфли рецидивист томонидан содир этилган бўлса;

Баданга ўртача оғир шикаст етказиш ЖК 104-моддасида назарда тутилган жиноятдан шуниси билан фарқ қила-дики, у содир бўлган пайтда ҳаёт учун хавфли бўлмайди ва одат-дагидек кечганида инсоннинг ўлимига олиб келмайди. Бундан ташқари, мазкур жиноят баданга оғир шикаст етказишга хос бўлган бошқа оқибатларни келтириб чиқармайди.

Баданга ўртача оғир шикаст етказишнинг белгилари қуйидагилар:

- “ соғлиқнинг камида йигирма бир кун, бироқ тўрт ойдан кўп бўлмаган даврга ёмонлашуви;
- “ умумий меҳнат қобилиятининг ўн фоизидан ўттиз уч фои-зигача йўқолиши.

Агар қасддан баданга ўртача оғир шикаст етказиш:

- а) икки ёки ундан ортиқ шахсга нисбатан (ЖК 104-моддаси 3-қисмининг “а” банди шарҳида курсатилган);
- б) ҳомиладорлиги айбдорга аён бўлган аёлга нисбатан (ЖК 97-моддасининг шарҳида курсатилган);

в) ўз хизмат ёки фуқаролик бурчини бажариши муносабати билан шахсга ёки унинг яқин қариндошларига нисбатан (ЖК 97-моддасига берилган шарҳида курсатилган);

г) ўта шафқатсизлик билан (ЖК 97-моддасининг шарҳида курсатилган);

д) оммавий тартибсизликлар жараёнида (ЖК 97-моддасининг шарҳида курсатилган);

е) тамагирлик ниятида (ЖК 97-моддасига берилган шарҳида курсатилган);

ж) миллатлараро ёки ирқий адоват замирида (ЖК 97-моддасининг шарҳида курсатилган);

з) диний таассублар замирида (ЖК 97-моддасига берилган шарҳида курсатилган);

и) бир гуруҳ шахслар ёки уюшган гуруҳ аъзоси томонидан ёхуд шу гуруҳ манфаатларини кўзлаб (ЖК 97-моддасининг шарҳида курсатилган);

к) такроран, хавфли рецидивист ёки илгари ЖКнинг 104-мод-дасида назарда тутилган қасддан баданга оғир шикаст етказиш жиноятини содир этган ёхуд ЖКнинг 97-моддасида назарда ту-тилган қасддан одам ўлдириш жиноятини содир этган шахс томо-нидан (ЖК 32, 34, 97 ва 104-моддалари шарҳида курсатилган);

л) ўта хавфли рецидивист томонидан (ЖК 34 ва 97-моддалари шарҳида курсатилган) содир этилганда шарҳланаётган модданинг иккинчи қисмининг тегишли бандига мувофиқ квалификация қилинади.

Терговчи Ф.нинг ҳаракатини ЖКнинг 105-моддаси 1-қисмини, яъни қасддан ўртача оғирликдаги шикаст етказиш деб квалификация қилди.

**Ўзбекистон Республикаси Жиноят Процессуал кодексининг
ИККИНЧИ БЎЛИМ
ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИ ИШТИРОКЧИЛАРИ**

3-боб. ЖИНОЯТ ИШЕНИ ЮРИТИШГА МАСЪУЛ БЎЛГАН ДАВЛАТ

35-моддаси. Терговчи Жиноят иши бўйича дастлабки терговни прокуратура, ички ишлар органларининг ва миллий хавфсизлик хизмати-нинг терговчилари олиб борадилар.

Жиноят ишларини тез ва тўла очиш айбланувчини фoш этиш, айбсиз шахсларни жиноий жавобгарликка тортмаслик вазифаларни ҳал қилишда ҳамда жиноятчиликни олдини олишда терговчи ўз фаолиятини фақат қонунга асосан амалга оширади.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 116-моддасига биноан, айбланувчи ҳимояланиш ҳуқуқи билан таъминланади, унга тергов ва суд ишини юритишнинг барча босқичларида малакали юридик ёрдам олиш ҳуқуқи кафолатланади. Ҳимоячи жиноят ишлари бўйича гумон қилинувчига, айбланувчига, судланувчига унинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоялаш учун зарур юридик ёрдам кўрсатиш ваколатига эга.

Терговчи Ф.нинг ҳаракатини ЖКнинг 105-моддаси 1-қисмини, яъни қасддан ўртача оғирликдаги шикаст етказиш деб нотугри квалификация қилди⁸.

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ СУДИ ПЛЕНУМИНИНГ ҚАРОРИ БАДАНГА ҚАСДДАН ШИКАСТ ЕТКАЗИШГА ОИД ИШЛАР БЎЙИЧА СУД АМАЛИЁТИ ТЎҒРИСИДА

Судларнинг эътибори шунга қаратилсинки, баданга шикаст етказишга оид ишлар бўйича қилмишни тўғри квалификация қилиш учун айб шакли, баданга шикаст етказиш мотиви, мақсади ва усули, айбдорнинг қилмиши билан келиб чиққан оқибат ўртасида сабабий боғланиш мавжудлиги, шунингдек ишнинг тўғри ҳал этилиши ва айбдорга адолатли жазо

---

⁸ Ўзбекистон Республикаси Олий Суди пленумининг Қарори баданга қасддан шикаст етказишга оид ишлар бўйича суд амалиёти тўғрисида.

белгиланиши учун аҳамиятли бўлган бошқа ҳолатлар батафсил аниқланиши лозим.

Судларга тушунтирилсинки, ЖК 104, 105, 109-моддалари биринчи қисмларида қайд этилган баданга етказиладиган турли даражадаги шикаст белгилари доираси қатъийдир. Бунда баданга етказилган шикаст муайян даражадаги оғирликка тааллуқлилигини эътироф этиш учун улардан биттаси етарли бўлади. Агар баданга етказилган шикаст оғир, ўртача оғир ёки енгил хусусиятга эга эканлигини кўрсатувчи бир неча белги мавжудлиги аниқланса, шахсни жиноят ишида айбланувчи тариқасида иштирок этишга жалб қилиш тўғрисидаги қарорда ҳамда суд ҳукмида уларнинг барчаси баён этилиши шарт.

Айбдорнинг қасддан қилган ҳаракатлари оқибатида жабрланувчи баданига оғир шикастдан ташқари бошқа оғирлик даражасидаги шикаст етказилган ҳолларда, қилмишни Жиноят кодексининг баданга енгилроқ даражада шикаст етказганлик учун жавобгарликни назарда тутувчи тегишли моддалари билан қўшимча квалификация қилиш талаб этилмайди.

5-боб. ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИДА ЎЗ МАНФААТЛАРИНИ ҲИМОЯ ҚИЛАДИГАН ШАХСЛАР. ҲИМОЯЧИЛАР ВА ВАКИЛЛАР

49-модда. Ҳимоячи Ҳимоячи – гумон қилинувчиларнинг, айбланувчиларнинг, судланувчиларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини қонунда белгиланган тартибда ҳимоя қилишни амалга ошириш ҳамда уларга зарур юридик ёрдам кўрсатиш ваколатига эга бўлган шахс.

Ҳимоячининг асосий вазифаси – жиноят содир этганликда гумон қилинаётган ёки айбланаётган шахсга юридик ёрдам кўрсатиш, унинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини муҳофаза қилиш, суриштирув ва тергов олиб боришда ҳамда одил судловни амалга оширишда қонунийликка риоя қилинишига эришишдан иборат.

Ҳимоячи эса, Ф.га нисбатан ЖКнинг 39-моддасини қўллаб, жиноий жавобгар бўлмаслиги лозимлигини таъкидлади.

ХУЛОСА:

Мазкур ҳолатда 15 ёшли У томонидан содир этилган қилмиш ЖК 166-моддаси 1 қисми (талончилик) ҳисобланади, фуқаро Ф ижтимоий хавфли қилмиш содир этган шахсни ушлаш мақсадида уни мотоцикл билан уриб унга ўртача оғир тан жароҳати етказди. Мазкур ҳолатда Ф нинг ҳаракатини ЖК 105 моддаси билан малакалаш нотўғри ҳисобланади, сабаби Ф қасддан У нинг баданига ўртача оғир тан жароҳати етказгани йўқ. Таъкидлаш жоизки, ижтимоий хавфли қилмиш содир этган шахснинг ушлаш шартлари бўлиб, ҳақиқатдан шахснинг ижтимоий хавфли қилмиш содир этганлиги, танланган ва қўлланилган ушлаш чоралари қилмишнинг ижтимоий хавфлилигига мос бўлиши ҳисобланади. Мазкур ҳолатда У томонидан содир этилган қилмиш таснифига кўра унча оғир бўлмаган жиноят ҳисобланади. Бу дегани унча оғир бўлмаган жиноятни содир этган шахсни ушлаш вақтида унга ўртача оғир шикаст етказиш мумкин дегани эмас, албатта. Амалдаги жиноят қонунига кўра фақатгина ижтимоий хавфли қилмиш содир этган шахсни ушлаш чегарасида четга чиқиб қасддан одам ўлдирганлик ва оғир шикаст етказганлик учун жавобгарлик белгиланган. Чегарадан четга чиқиб ўртача оғир шикаст етказганлик учун жавобгарлик белгиланмаганлиги эса қонундаги бўшлиқ ҳисобланади. Хулоса ўрнида айтиш жоизки, мазкур ҳолатда Ф.нинг қилмишида жиноят таркиби йўқ.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш – юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови. Ўзбекистон Республикасининг сайланган Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганининг 24 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузаси // <http://www.uza.uz>.

2. Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш – юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови. Ўзбекистон Республикасининг сайланган Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Ўзбекистон Республикаси

Конституцияси қабул қилинганининг 24 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузаси // <http://www.uza.uz>.

3. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. – 2017. – №36. 944-модда.

Фойдаланилган веб сайтлар:

1. www.lex.uz
2. www.norma.uz
3. www.consultant.ru
4. www.uza.uz